श्रीशङ्कराचार्यसंस्कृतसर्वकलाशाला, कालटी

संस्कृतव्याकरणविभागः

।। पाठ्यविषयपुस्तिका ।।

व्याकरणम् बि.ए.प्रक्रमः

2022 वत्सरे परिष्कृतः

अध्यापनाध्ययनपरीक्षाणां प्रयोजननिष्ठः सम्प्रदायः
(Outcome Based Teaching Learning and Evaluation – 2022)

SREE SANKARACHARYA UNIVERSITY OF SANSKRIT

षाण्मास्यम्	विषयसङ्केतः	विषयनाम		उपलब्धिः	hr.	पुटम्
प्रथमम्	1. UVYM 580	संज्ञापरिभाषम्	मुख्यम्	2	34	6
	2. UVYM 581	अनुप्रयुक्तव्याकरणम् - 1	परिपूरकम्	2	34	12
द्वितीयम्	4. UVYS 582	अच्सन्धिः	मुख्यम्	2	34	16
	3. UVYS 583	अनुप्रयुक्तव्याकरणम् - 2	परिपूरकम्	2		
तृतीयम्	5. UVYM 584	व्याकरणशास्त्रप्रवेशः	मुख्यम्	3	34	18
चतुर्थम्	6. UVYS 585	कारकं समासश्च	मुख्यम्	3	34	20
पञ्चमम्	7. UVYM 586	सन्धित्रयम्	मुख्यम्	4	45	22
	8. UVYM 587	सुबन्तः -1	मुख्यम्	4	45	24
	9. UVYM 588	सुबन्तः -2 (हलन्तः)	मुख्यम्	4	45	26
	10. UVYS 589	भाषाशास्त्रम्	मुख्यम्	4	45	28
	11. UVYS 590	स्त्रीप्रत्ययकारकसमासाः	मुख्यम्	4	45	30
	12. UVYS 591	UVYM 567 व्यावहारिकसंस्कृतम्	मुक्तविषयः*			
	12.UVYM 592	UVYM 568 Sanskrit Phonology	मुक्तविषयः			
	12.UVYM 593	UVYM 569 Sanskrit Linguistic Approach To Music	मुक्तविषयः			
	12.UVYM 594	UVYM 570 काव्यानां व्याकरणदृष्ट्या साहित्यदृष्ट्या चाध्ययनम्	मुक्तविषयः			

	13. UVYM 595	निबन्धसज्जीकरणम्	मुख्यम्		45	33
षष्ठम्	14. UVYM 596	पर्यावरणविज्ञानम्	मुख्यम्		45	35
	15. UVYM 597	कृत्तद्धितप्रकरणे	मुख्यम्		45	37
	16. UVYM 598	महाभाष्यम् (1,2 आह्निके)	मुख्यम्		45	39
	17. UVYM 599	प्रौढमनोरमा	मुख्यम्			40
	18. UVYM 600	परिभाषेन्दुशेखरः(1-20 परिभाषाः)	मुख्यम्		34	42
	19.UVYM 601	तिङन्तपरिचयः				44
	20. UVYM 595	निबन्धसज्जीकरणम्	मुख्यम्			
प्रथमम्	24.UVYM 576	प्राथमिकसंस्कृतम्	बि.एफ्.ए		4	62
द्वितीयम्	25.UVYS 577	प्रायोगिकसंस्कृतव्याकरणम्	बि.एफ्.ए		4	66

* मुक्तविषयेष्वन्यतमं चेतुं शक्यते

बि.ए.पञ्चमं षाण्मास्यम्

UVYM 563 व्याकरणशास्त्रप्रविधिः

UVYM 564 भाषाशास्त्रम्

UVYM 565 स्त्रीप्रत्ययकारकसमासाः

UVYM 566 महाभाष्यम् (1,2आह्निके)

UVYM 567 व्यावहारिकसंस्कृतम् (मुक्तविषयः)

UVYM 568 Sanskrit Phonology (मुक्तविषयः)

UVYM 569 Sanskrit Linguistic Approach to Music (मुक्तविषयः)

UVYM 570 काव्यानां व्याकरणदृष्ट्या साहित्यदृष्ट्या चाध्ययनम् (मुक्तविषयः)

UVYM 586 सन्धित्रयम्

(हल्-स्वादि-विसर्गसन्धयः)

प्रयोजनानि

1. सन्धिभेदान् जानाति।
2. संहिताज्ञानम्, हल्-विसर्ग-स्वादिसन्धीनां परिचयश्च सिध्यतः।
3. सन्धिसूत्राणि, उदाहरणानि च परिशील्यन्ते।
4. वाक्यरचनायां सन्धिप्रयोगः कथम् इति अवबुध्यते।
5. सन्धिकरणे संन्धिविच्छेदे च निपुणो जायते।
6. पाणिनिव्याकरणे प्रावीण्यं लभते।
7. सन्धिज्ञानेन भाषानैपुण्यं लभते।

विषयविभागः

प्रथमांशः - हल्सन्धिः - सिद्धान्तकौमुद्याः अधोनिर्दिष्टानि सूत्राणि -

स्तोः श्चुना श्चुः, शात्, ष्टुना ष्टुः, न पदान्ताट्टोरनाम्, तोः षि,यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा, तोर्लि, उदः स्थास्तम्भोः पूर्वस्य, झयो होऽन्यतरस्याम्, शश्छोऽटि, खरि च, मोऽनुस्वारः,

नश्चापदान्तस्य झलि, अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः, वा पदान्तस्य, यथासंख्यमनुदेशः समानाम्, न परे नः।।

द्वितीयांशः–<u>हल्सन्धिः</u> - <u>सिद्धान्तकौमुद्याः अधोनिर्दिष्टानि सूत्राणि</u> -

ङ्णोः कुक् टुक् शरि, डः सि धुट्, नश्च, शि तुक्, ङमो ह्रस्वादचि ङमुण्नित्यम्, समः सुटि, अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा, अनुनासिकात्परोऽनुस्वारः, विसर्जनीयस्य सः, पुमः खय्यम्परे, नश्छव्यप्रशान्, कानाम्रेडिते, कस्कादिषु च, संहितायाम्, छे च, आङ्माङोश्च,दीर्घात्, पदान्ताद्वा ।

तृतीयांशः – विसर्गसन्धिः - सिद्धान्तकौमुद्यां विसर्गसन्धिप्रकरणम्।

चतुर्थांशः – स्वादिसन्धिः - सिद्धान्तकौमुद्यां स्वादिसन्धिप्रकरणम्।

ग्रन्थः - सिद्धान्तकौमुदी, भट्टोजिदीक्षितः।

अधिकविज्ञानार्थमवलोकनीयाः ग्रन्थाः –

1. प्रक्रियासर्वस्वम्, मेल्पुत्तूर्नारायणभट्टतिरिः।
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी, ' शिवाख्या ' संस्कृत - हिन्दी व्याख्याद्वयोपेता, पं. श्री गोमतीप्रसादशास्त्री मिश्रः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।
3. प्रक्रियाभाष्यम् –जोण् कुन्नप्पल्ली, D.C Books, Kottayam, First published September 1972, Revised Edition October 1989.
4. लघुसिद्धान्तकौमुदी - बालहितैषिणी Vol -1, संज्ञाप्रकरणम्, सन्धिप्रकरणम्, Prof. R वासुदेवन् पोट्टि, 1999.
5. लघुपाणिनीयम्, ए आर् राजराजवर्मा, केरलयूनिवेर्सिटि पब्लिकेषन्स् , 1962.
6. मध्यसिद्धान्तकौमुदी, 'सुबोधिनी ' संस्कृत - हिन्दी व्याख्याद्वयोपेता, डॉ . सुरेशचन्द्र शर्मा, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।

क्रमसंख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	सन्धिभेदान् जानाति	1	3	U	F
2.	संहिताज्ञानम्, स्वर-हल्-विसर्गसन्धीनां परिचयश्च सिध्यति	1	3	U	F

3.	सन्धिसूत्राणि, उदाहरणानि च परिशील्यन्ते	1	3	U,A	F
4.	वाक्यरचनायां सन्धिप्रयोगः कथम् इति अवबुध्यते	1	3	U,AN	P
5.	सन्धिकरणे संन्धिविच्छेदे च निपुणो जायते	1	3	U,A	P
6.	पाणिनिव्याकरणे प्रावीण्यं लभते	1	3	U,A	P
7.	सन्धिज्ञानेन भाषानैपुण्यं लभते	1	3		

UVYM 587 - सुबन्तः - 1 (अजन्तः)

विषयप्रयोजनानि

१. प्रकृतिं प्रत्ययं तयोः सम्बन्धं च विवेचयति

२. अजन्तपुल्लिङ्गशब्दानां व्याकरणप्रक्रियां विजानाति

३. अजन्तस्त्रीलिङ्गशब्दानां व्याकरणप्रक्रियां जानाति

४. अजन्तनपुंसकलिङ्गशब्दानां व्याकरणप्रक्रियां विजानाति

५. शब्दविभागानवगच्छति

६. अजन्तशब्दानां रूपनिष्पादने कुशलो भवति

विषयविभागः

प्रथमांशः – सिद्धान्तकौमुद्याम् अजन्तपुल्लिङ्गप्रकरणे राम, सर्व, हरि, सखि, पति, गुरु, पितृ, गो इत्यादीनां शब्दानां ससूत्रं प्रक्रियासहितञ्च अध्ययनम्।

द्वितीयांशः – अधोलिखितानाम् सूत्राणाम् अध्ययनम्।

१. पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणिव्यवस्थायामसंज्ञायाम्।

२. स्वमज्ञातिधनाख्यायाम्।

३. अन्तरं बहिर्योगोपसंख्यानयोः।

४. पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा।

५. न बहुव्रीहौ।

६. तृतीयासमासे।

७. द्वन्द्वे च।

८. विभाषा जसि।

९. प्रथमचरमतयाल्पार्धकतिपयनेमाश्च।

१०. जराया जरसन्यतरस्याम्।

११. बहुगणवतुडतिसङ्ख्या।

१२. डति च।

१३. प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणम्।

१४. यूस्त्र्याख्यौ नदी।

तृतीयांशः – सिद्धान्तकौमुद्याम् अजन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणे रमा, सर्वा, विश्वपा, मति, स्त्री, गौरी, नदी, मातृ इत्यादीनां शब्दानां ससूत्रं प्रक्रियासहितञ्च अध्ययनम्।

चतुर्थांशः – सिद्धान्तकौमुद्याम् अजन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणे ज्ञान, वन, वारि, मधु इत्यादीनां शब्दानां ससूत्रं प्रक्रियासहितञ्च अध्ययनम्।

अधिकविज्ञानार्थम् अवलोकनीया ग्रन्थाः –

1 . सिद्धान्तकौमुद्या बालमनोरमा व्याख्या।

2 . सिद्धान्तकौमुद्या तत्त्वबोधिनी व्याख्या।

3 . प्रक्रियासर्वस्वम्, मेल्पुत्तूर्नारायणभट्टतिरिः।

4 . लघुसिद्धान्तकौमुदी, ' शिवाख्या ' संस्कृत - हिन्दी व्याख्याद्वयोपेता, पं. श्री गोमतीप्रसादशास्त्री मिश्रः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।

5 . प्रक्रियाभाष्यम् –जोण् कुन्नप्पल्ली, D.C Books, Kottayam, First published September 1972, Revised Edition October 1989.

6 . लघुसिद्धान्तकौमुदी - बालहितैषिणी Vol -1, संज्ञाप्रकरणम्, सन्धिप्रकरणम्, Prof. R .वासुदेवन् पोट्टि, 1999.

7 . लघुपाणिनीयम्, ए आर् राजराजवर्मा, केरलयूनिवेर्सिटि पब्लिकेषन्स् , 1962.

8 . मध्यसिद्धान्तकौमुदी, 'सुबोधिनी ' संस्कृत - हिन्दी व्याख्याद्वयोपेता, डॉ . सुरेशचन्द्र शर्मा, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।

क्रमसंख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	प्रकृतिं प्रत्ययं तयोः सम्बन्धं च विवेचयति	1	5	U	F
2.	अजन्तपुल्लिङ्गशब्दानां व्याकरणप्रक्रियां विजानाति	1	5	U,A	F
3.	अजन्तस्त्रीलिङ्गशब्दानां व्याकरणप्रक्रियां जानाति	1	5	U,A	F
4.	अजन्तनपुंसकलिङ्गशब्दानां व्याकरणप्रक्रियां विजानाति	1	5	U,A	F
5.	शब्दविभागानवगच्छति	1	3,5	U	F
6.	अजन्तशब्दानां रूपनिष्पादने कुशलो भवति	1,6	5	U,A	F

UVYM 588 सुबन्तः - 2 (हलन्तः)

विषयप्रयोजनानि

१. हलन्तपुल्लिङ्गशब्दानां व्याकरणप्रक्रियां विजानाति

२. हलन्तस्त्रीलिङ्गशब्दानां व्याकरणप्रक्रियां जानाति

३. हलन्तनपुंसकलिङ्गशब्दानां व्याकरणप्रक्रियां विजानाति

४. हलन्तपुंलिङ्गस्त्रीलिङ्गनपुंसकलिङ्गशब्दान् विवेचयति

५. हलन्तशब्दानां रूपनिष्पादने सामर्थ्यं विन्दति

६. प्रकृतिं प्रत्ययं तयोः योगञ्च जानाति

विषयविभागः

प्रथमांशः – सिद्धान्तकौमुद्यां हलन्तपुल्लिङ्गप्रकरणे लिह्, दुह्, विश्ववाह्, सुदिव्, चतुर्, किम्, इदम्, राजन्, मघवन्, युवन्, पञ्चन्, अष्टन् इत्यादीनां शब्दानां ससूत्रं प्रक्रियासहितञ्च अध्ययनम्।

द्वितीयांशः – सिद्धान्तकौमुद्यां हलन्तपुल्लिङ्गप्रकरणे तद्, त्यद्, अस्मद्, युष्मद्, महत्, विद्वस्, अदस्, महान्, ददत्, जाग्रत्, तादृश्, विद्वान् इत्यादीनां शब्दानां ससूत्रं प्रक्रियासहितञ्च अध्ययनम्।

तृतीयांशः – सिद्धान्तकौमुद्यां हलन्तस्त्रीलिङ्गप्रकरणे उपानह्, गिर्, दिव्, वच्, किम्, इदम्, अदस्, दिश् इत्यादीनां शब्दानां ससूत्रं प्रक्रियासहितञ्च अध्ययनम्।

चतुर्थांशः – सिद्धान्तकौमुद्यां हलन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणे वारि, ब्रह्मन्, अहन्, मनस्, अदस् इत्यादीनां शब्दानां ससूत्रं प्रक्रियासहितञ्च अध्ययनम्।

अधिकविज्ञानार्थम् अवलोकनीया ग्रन्थाः –

1 . सिद्धान्तकौमुद्या बालमनोरमा व्याख्या।

2 . सिद्धान्तकौमुद्या तत्त्वबोधिनी व्याख्या।

3 . प्रक्रियासर्वस्वम्, मेल्पुत्तूर्नारायणभट्टतिरिः।

4 . लघुसिद्धान्तकौमुदी, ' शिवाख्या ' संस्कृत - हिन्दी व्याख्याद्वयोपेता, पं. श्री गोमतीप्रसादशास्त्री मिश्रः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।

5 . प्रक्रियाभाष्यम् –जोण् कुन्नप्पल्ली, D.C Books, Kottayam, First published September 1972, Revised Edition October 1989.

6 . लघुसिद्धान्तकौमुदी - बालहितैषिणी Vol -1, संज्ञाप्रकरणम्, सन्धिप्रकरणम्, Prof. R .वासुदेवन् पोट्टि, 1999.

7 . लघुपाणिनीयम्, ए आर् राजराजवर्मा, केरलयूनिवेर्सिटि पब्लिकेषन्स् , 1962.

8 . मध्यसिद्धान्तकौमुदी, 'सुबोधिनी ' संस्कृत - हिन्दी व्याख्याद्वयोपेता, डॉ . सुरेशचन्द्र शर्मा, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।

क्रमसंख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	हलन्तपुल्लिङ्गशब्दानां व्याकरणप्रक्रियां विजानाति	1	5	U	F
2.	हलन्तस्त्रीलिङ्गशब्दानां व्याकरणप्रक्रियां जानाति	1	5	U	F
3.	हलन्तनपुंसकलिङ्गशब्दानां व्याकरणप्रक्रियां विजानाति	1	5	U	F
4.	हलन्तपुंलिङ्गस्त्रीलिङ्गनपुंसकलिङ्ग शब्दान् विवेचयति	1	5	AN	F
5.	हलन्तशब्दानां रूपनिष्पादने सामर्थ्यं विन्दति	1	5	A	F
6.	प्रकृतिं प्रत्ययं तयोः योगञ्च जानाति	1	5	U,AN	F

UVYM 589 भाषाशास्त्रम् (Linguistics)

Outcome

1. To understand generally about what a language is and what it is for.
2. To impart knowledge of the origin and development of language.
3. To impart a general knowledge of various spoken languages of the world and to get an awareness of comparative study of languages.
4. To get an introduction to linguistics and its branches.
5. To know about the main linguists and to understand the current trends in linguistic studies.

Course Outline

Module I – Language

Definition and utility of language. Theories of the origin of language. Dialects and cognates.

Module II – Linguistics

Traditional Grammar – Bhartṛhari and Vākyapadīyam. Comparative Philology-Definition of Linguistics. Nature and scope of Linguistics. Branches of Linguistics. Diachronic and Synchronic study of language.

Module III – Classification of Languages

Morphological and genealogical classification of languages. The Indo-European family of languages. Vedic and classical Sanskrit language. Prākṛt languages and their properties.

Module IV – Modern Linguistics

A general introduction, Ferdinand De Saussure – Langue and parole, Leonard Bloomfield – Structuralism, Noam Chomsky – Generative Grammar – Universal Grammar.

Texts:

- An Introduction to Sanskrit Linguistics – Srimannarayanamurti
- Comparative Philology – T.K. Ramachandra Aiyar
- Language – Leonard Bloomfield
- Vākyapadīya - Bhartṛhari

Other References:

- Encyclopaedia of Linguistics
- Vākyaghaṭanā – E.V.N. Namboothiri

क्रमसंख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	To understand generally about	1	9	U	C

	what a language is and what is it for. Understand the concept of language				
2.	Acquire knowledge of the origin and development of language.	1	9	U	F
3.	Acquire the general knowledge of various spoken languages of the world and to get an awareness of comparative study of languages.	1	9	U	F
4.	Get acquainted with linguistics and its branches.	1	9	U	F
5.	Become familiar with the prominent linguists and the current trends in linguistic studies.	1	9	U	F

UVYM 590 स्त्रीप्रत्ययकारकसमासाः

<u>विषयप्रयोजनानि</u>

1. स्त्रीलिंगरूपाणां निर्मितिविनियोगेषु अवगमः ।
2. कारकाणां विभक्तीनां च समान्यावगमः ।
3. विभक्तिप्रयोगक्षमता भवति ।

4. पञ्चविधसमासानां सामान्यपरिचयः, अन्वयकौशलसिद्धिश्च ।
5. प्रक्रियाकौशलसिद्धिः ।

विषयविभागः

प्रथमांशः - सिद्धान्तकौमुद्यां स्त्रीप्रत्ययप्रकरणे अधोनिर्दिष्टानि सूत्राणि ।

स्त्रियाम्। अजाद्यतष्टाप्। उगितश्च । टिड्ढाणञ्द्वयसज्दघ्नञ्मात्रच्तयप्ठक्ठञ्कञ्क्वरपः। यञश्च। हलस्तद्धितस्य। प्राचां ष्फ तद्धितः।षिद्गौरादिभ्यश्च। वयसि प्रथमे। द्विगोः। वोतो गुणवचनात्। बह्वादिभ्यश्च। पुंयोगादाख्यायाम्।

इन्द्रवरुणभवशर्वरुद्रमृडहिमारण्ययवयवनमातुलचार्याणामानुक्। हिमारण्ययोर्महत्त्वे(वा)। यवाद्दोषे(वा)। यवनाल्लिप्याम्(वा)। मातुलोपाध्याययोरानुग्वा(वा) आचार्यादणत्वं च(वा)। अर्यक्षत्रियाभ्यां वा स्वार्थे(वा) क्रीतात्करणपूर्वात्। नखमुखात्संज्ञायाम्। पूर्वपदात्संज्ञायामगः। जातेरस्त्रीविषयादयोपधात्।मत्स्यस्य ङ्याम्(वा)। इतो मनुष्यजातेः। ऊङुतः। पङ्गोश्च।श्वशुरस्योकाराकारलोपश्च(वा)। शाङ्र्गरवाद्यञो ङीन्।नृनरयोर्वृद्धिश्च(वा)। यूनस्तिः।

द्वितीयांशः - सिद्धान्तकौमुद्यां कारकप्रकरणे प्रकरणे अधोनिर्दिष्टानि सूत्राणि ।

प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाणवचनमात्रे प्रथमा। सम्बोधने च। कारके। कर्तुरीप्सिततमं कर्म। अनभिहिते। कर्मणि द्वितीया। तथायुक्तं चानीप्सितम्। अकथितं च। स्वतन्त्रः कर्ता। साधकतमं करणम्। कर्तृकरणयोस्तृतीया। सहयुक्तेऽप्रधाने।

कर्मणा यमभिप्रैति स सम्प्रदानम्। चतुर्थी सम्प्रदाने। रुच्यर्थानां प्रीयमाणः। नमस्स्वस्तिस्वाहास्वधालंवषड्योगाच्च। स्पृहेरीप्सितः। ध्रुवमपाये ऽपादानम्। अपादाने पञ्चमी। भीत्रार्थानां भयहेतुः। षष्ठी शेषे। आधारो ऽधिकरणम्। सप्तम्यधिकरणे च।

तृतीयांशः - सिद्धान्तकौमुद्यां समासप्रकरणे आदितः तत्पुरुषान्तम् अधोनिर्दिष्टानि सूत्राणि ।

समर्थः पदविधिः। प्राक्कडारात्समासः। सह सुपा। अव्ययीभावः। अव्ययं विभक्तिसमीपसमृद्धिव्यृद्ध्यर्थाभावात्ययासंप्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्यथानुपूर्व्ययौगपद्यसादृश्यसम्पत्तिसाकल्यान्तवचनेषु। प्रथमानिर्दिष्टं समास उपसर्जनम्। उपसर्जनं पूर्वम्। अव्ययीभावश्च। नाव्ययीभावादतोऽम्त्वपञ्चम्याः। तृतीयासप्तम्योर्बहुलम्। अव्ययीभावे चाकाले। नदीभिश्च। तद्धिताः। अव्ययीभावे शरत्प्रभृतिभ्यः। अनश्च। नस्तद्धिते। नपुंसकादन्यतरस्याम्। झयः। तत्पुरुषः। द्वितीयाश्रितातीतपतितगतात्यस्तप्राप्तापन्नैः। तृतीया तत्कृतार्थेन गुणवचनेन। चतुर्थी तदर्थार्थबलिहितसुखरक्षितैः। पञ्चमी भयेन।

षष्ठी। सप्तमी शौण्डैः। तत्पुरुषः समानाधिकरणः कर्मधारयः। विशेषणं विशेष्येण बहुलम्। उपमानानि सामान्यवचनैः। नञ्। नलोपो नञः। तस्मान्नुडचि।

चतुर्थांशः - सिद्धान्तकौमुद्यां समासप्रकरणे द्वन्दबहुव्रीहीसमासप्रकरणयोः अधोनिर्दिष्टानि सूत्राणि ।

शेषो बहुव्रीहिः। अनेकमन्यपदार्थे। सप्तमीविशेषणे बहुव्रीहौ। हलन्तात्सप्तम्याः संज्ञायाम्। स्त्रियाः पुंवद्भाषितपुंस्कादनङ्समानाधिकरणे स्त्रियामपूरणीप्रियादिषु। अप्पूरणीप्रमाण्योः। बहुव्रीहौ सक्थ्यक्ष्णो स्वाङ्गात्षच्। द्वित्रिभ्यां ष मूर्ध्नः। अन्तर्बहिर्भ्यां च लोम्नः। निष्ठा। पादस्य लोपो ऽहस्त्यादिभ्यः। संख्यासुपूर्वस्य। उरः प्रभृतिभ्यः कप्। शेषाद्विभाषा। चार्थे द्वन्द्वः।राजदन्तादिषु परम्। अजाद्यदन्तम्। अल्पाच्तरम्। पिता मात्रा। द्वन्द्वश्च प्राणितूर्यसेनाङ्गानाम्। द्वन्द्वाच्चुदषहान्तात्समाहारे।

ग्रन्थः - सिद्धान्तकौमुदी

अधिकविज्ञानार्थम् अवलोकनीया ग्रन्थाः –

1 . सिद्धान्तकौमुद्या बालमनोरमा व्याख्या।

2 . सिद्धान्तकौमुद्या तत्त्वबोधिनी व्याख्या।

3 . प्रक्रियासर्वस्वम्, मेल्पुत्तूर्नारायणभट्टतिरिः।

4 . लघुसिद्धान्तकौमुदी, ' शिवाख्या ' संस्कृत - हिन्दी व्याख्याद्वयोपेता, पं. श्री गोमतीप्रसादशास्त्री मिश्रः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।

5 . प्रक्रियाभाष्यम् –जोण् कुन्नप्पल्ली, D.C Books, Kottayam, First published September 1972, Revised Edition October 1989.

6 . लघुसिद्धान्तकौमुदी - बालहितैषिणी Vol -1, संज्ञाप्रकरणम्, सन्धिप्रकरणम्, Prof. R .वासुदेवन् पोट्टि, 1999.

7 . लघुपाणिनीयम्, ए आर् राजराजवर्मा, केरलयूनिवेर्सिटि पब्लिकेषन्स् , 1962.

8 . मध्यसिद्धान्तकौमुदी, 'सुबोधिनी ' संस्कृत - हिन्दी व्याख्याद्वयोपेता, डॉ . सुरेशचन्द्र शर्मा, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।

क्रमसंख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	स्त्रीलिंगरूपाणां निर्मितिविनियोगेषु	1	5	U	F

	अवगमः ।				
2.	कारकाणां विभक्तीनां च समान्यावगमः।	1	5	U	F
3.	विभक्तिप्रयोगक्षमता भवति ।	1	5	A	F
4.	पञ्चविधसमासानां सामान्यपरिचयः, अन्वयकौशलसिद्धिश्च ।	1	5	AN,A	F
5.	प्रक्रियाकौशलसिद्धिः ।	1	5	AN,A	F

मुक्तविषयाः(Open courses)

UVYM 591 व्यावहारिकसंस्कृतम्

विषयप्रयोजनानि

1 संस्कृतेन वाचनकौशलप्राप्तिः।

2 संस्कृतेन पद-वाक्यलेखनकौशलप्राप्तिः।

3 भाषणनैपुणीप्राप्तिः।

4 उपन्यासलेखननैपुणीप्राप्तिः।

विषयविभागः

प्रथमांशः - संस्कृतस्वाध्यायप्रथमदीक्षा। वाचिकाभ्यासः।

द्वितीयांशः - संस्कृतस्वाध्यायद्वितीयदीक्षा। लेखनाभ्यासः।

तृतीयांशः - 'संस्कृतसाहित्य का इतिहास' इति ग्रन्थे अधोनिर्दिष्टान् ग्रन्थकारान् आधारीकृत्य भाषणकौशलम्। कालिदासः। अश्वघोषः। भारविः। भट्टिः। कुमारदासः। माघः। कविराजः।श्रीहर्षः। भर्तृहरिः। भासः। शक्तिभद्रः। भोजराजः।

चतुर्थांशः - अधोनिर्दिष्टान् विषयान् आधारीकृत्य उपन्यासलेखनकौशलम्। कालिदासः। अश्वघोषः। भारविः। भट्टिः। कुमारदासः। माघः। कविराजः।श्रीहर्षः। भर्तृहरिः। भासः। शक्तिभद्रः। भोजराजः।

ग्रन्थः - सिद्धान्तकौमुदी

अधिकविज्ञानार्थम् अवलोकनीया ग्रन्थाः –

1 . सिद्धान्तकौमुद्या बालमनोरमा व्याख्या।

2 . सिद्धान्तकौमुद्या तत्त्वबोधिनी व्याख्या।

3 . प्रक्रियासर्वस्वम्, मेल्पुत्तूर्नारायणभट्टतिरिः।

4 . लघुसिद्धान्तकौमुदी, ' शिवाख्या ' संस्कृत - हिन्दी व्याख्याद्वयोपेता, पं. श्री गोमतीप्रसादशास्त्री मिश्रः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।

5 . प्रक्रियाभाष्यम् –जोण् कुन्नप्पल्ली, D.C Books, Kottayam, First published September 1972, Revised Edition October 1989.

6 . लघुसिद्धान्तकौमुदी - बालहितैषिणी Vol -1, संज्ञाप्रकरणम्, सन्धिप्रकरणम्, Prof. R .वासुदेवन् पोट्टि, 1999.

7 . लघुपाणिनीयम्, ए आर् राजराजवर्मा, केरलयूनिवेर्सिटि पब्लिकेषन्स् , 1962.

8 . मध्यसिद्धान्तकौमुदी, 'सुबोधिनी ' संस्कृत - हिन्दी व्याख्याद्वयोपेता, डॉ . सुरेशचन्द्र शर्मा, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।

क्रमसंख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	संस्कृतेन वाचनकौशलप्राप्तिः।	2	1	A	F
2.	2 संस्कृतेन पद-वाक्यलेखनकौशलप्राप्तिः।	2	1	A	F
3.	संस्कृते भाषणनैपुणीप्राप्तिः।	2	1	A	P
4.	संस्कृते उपन्यासलेखननैपुणीप्राप्तिः।	2	1	A	P

UVYM 592 शब्दनिष्पत्तिप्रकारविचारः

विषयप्रयोजनानि

1. उच्चारणरीतिज्ञानम्।
2. राजराजवर्मण: लघुपाणिनीयस्य च परिचयप्राप्ति:।
3. संस्कृते स्वरसंयोगपरिचयः
4. अच्सन्धिपरिचय:।
5. पदवाक्येषु अच्न्धिविवेक:।
6. हल्सन्धिपरिचय:।
7. पदवाक्येषु स्वरसन्धिविवेक:।
8. पदनिष्पत्तिप्रयोगपरिचय:।
9. वाक्याङ्गानां ज्ञानम्।

विषयविभागः

प्रथमांशः वाग्यन्त्रम् ।
द्वितीयांशः स्वरसन्धिः ।
तृतीयांशः हल्सन्धिः ।
चतुर्थांशः व्याकरणशब्दविभागः ।

ग्रन्थाः-ए. आर् राजराजवर्मणः लघुपाणिनीयस्य शिक्षाखण्डेसंज्ञाप्रकरणम्, अच्सन्धिप्रकरणम्, हल्सन्धिप्रकरणम्, शब्दविभागप्रकरणश्च ।

अवलोकनीयाः-भट्टोजिदीक्षितस्य सिद्धान्तकौमुद्यां संज्ञापरिभाषासन्धिप्रकरणानि।

क्रम संख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	उच्चारणरीतिज्ञानम्	1	3	U	F
2.	राजराजवर्मण: लघुपाणिनीयस्य च परिचयप्राप्ति:	1	4	U	F
3.	संस्कृते स्वरसंयोगपरिचयः	1	3	U	F
4.	अच्सन्धिपरिचय:	1	3	A	F

5.	पदवाक्येषु अच्न्धिविवेक:	1	3	AN	F
6.	हल्सन्धिपरिचय:	1	3	A	F
7.	पदवाक्येषु स्वरसन्धिविवेक:	1	3	AN	F
8.	पदनिष्पत्तिप्रयोगपरिचय:	1	5	U,AN,A	F
9.	वाक्याङ्गानांज्ञानम्	1	3	U	F

UVYM 593 SANSKRIT LINGUISTIC APPROACH TO MUSIC

Course Outcome

1. Understand the Pronunciation of Swaras according to Prathisakhya and Sanskrit Grammar.
2. Understand the places of articulation with examples.
3. Understand the modes of articulation with examples.
4. Understand the rules of Pronunciationaccording to Pāṇiniyaśikśā
5. Differentiate between correct and incorrect articulation.
6. Understand the Combination of Vowels in Sandhi.
7. Understand the Combination of Consonants in Sandhi.
8. Understand the Variations in Visargasandhi.

Course outline

Module I Theories of Vedic Music

Pronunciation of swaras such as Udatta, Anudatta, Swarita according to Prāthiśākhya and Sanskrit Grammar.

Module II Mechanism of speech

Place of articulation and Modes of articulation.

Module III Sanskrit Phonetics

Pronunciationaccording toPāṇiniyaśikśā

Module IV Euphonic combinations

अच्सन्धिः, हल्सन्धिः, विसर्गसन्धिः।

क्र. सं.	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र. वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	Understand the Pronunciation of Swaras according to Prathisakhya and Sanskrit Grammar.	1	3	U	F
2.	Understand the places of articulation with examples.	1	3	U	F
3.	Understand the modes of articulation with examples.	1	3	U	F
4.	Understand the rules of Pronunciation according to Pāṇiniyaśikśā	1	3	U	F
5.	Differentiate between correct and incorrect articulation.	1	3	U	F
6.	Understand the Combination of Vowels in Sandhi.	1	3	U	F
7.	Understand the Combination of Consonants in Sandhi.	1	3	U	F
8.	Understand the Variations in Visargasandhi.	1	3	U	F

UVYM 594 काव्यानां व्याकरणदृष्ट्या साहित्यदृष्ट्या चाध्ययनम्

विषयप्रयोजनानि

१. संस्कृतसाहित्ये सामान्यपरिचयः जायते ।
२. संस्कृतव्याकरणे सामान्यपरिचयः जायते ।
३. संस्कृते पदसम्पत्तिम् आर्जयति ।
४. वृत्तालङ्कारयोः सामान्यज्ञानम् लभते ।
५. सुभाषितानां पठनेन धर्मबोधे आचरणे च श्रद्धा भवति ।
६. शब्दसम्पदं विन्दति ।
७. वाक्यरचनाकौशलम् आर्जयति ।

विषयविभागः

प्रथमांशः- संक्षिप्तरामायणम् – बालकाण्डम् । साहित्यशास्त्रीयं पठनम् । वृत्तम्, अलङ्कारः ।

द्वितीयांशः- संक्षिप्तरामायणम् – बालकाण्डम् ।व्याकरणशास्त्रीयं पठनम् । सुबन्तरूपाणि – धातुरूपाणि – सन्धिः समासः च ।

तृतीयांशः - निर्दिष्टानि विंशतिः सुभाषितानि -

१. संसारविषवृक्षस्य द्वे फलेऽमृतोपमे ।
काव्यामृतरसस्वादःसङ्गमः सज्जनैस्सह ।।
२. न राष्ट्रं राष्ट्रतां याति यद्यसंघटिताः जनाः ।
निदानं राष्ट्रभावस्य सुसंघटितजीवनम् ।।
३. शास्त्राण्यधीत्यापि भवन्ति मूर्खाःयस्तु क्रियावान् कुशलः स विद्वान् ।
सुचिन्तितं चौषधमातुराणांन नाममात्रेण करोत्यरोगम् ॥
४. मूढ जहीहि धनागमतृष्णाम्कुरु सद्बुद्धिं मनसि वितृष्णाम् ।
यल्लभसे निजकर्मोपात्तंवित्तं तेन विनोदय चित्तम् ॥
५. पुराणमित्येव न साधु सर्वंन चापि काव्यं नवमित्यवद्यम् ।
सन्तः परीक्ष्यान्यतरद्भजन्तेमूढः परप्रत्ययनेयबुद्धिः ॥
६. एहि ब्रूहि समाधेहिसमाश्वसिहि मा स्म भैः ।
आपन्नमिति यो ब्रूयात्तस्य लोको वशंवदः ॥
७. उत्साहसम्पन्नमदीर्घसूत्रंक्रियाविधिज्ञं व्यसनेष्वसक्तम् ।
शूरं कृतज्ञं दृढसौहृदं चलक्ष्मीः स्वयं याति निवासहेतोः ॥

८. अक्षराणि परीक्ष्यन्तामम्बराडम्बरेण किम् ।
शम्भुरम्बरहीनोऽपिसर्वज्ञः किं न जायते ।।

९. प्राक्पादयोः पतति खादति पृष्ठमांसंकर्णे कलं किमपि रौति शनैर्विचित्रम् ।
छिद्रं निरूप्य सहसा प्रविशत्यशङ्कंसर्वं खलस्य चरितं मशकः करोति ॥

१०. दुर्जनः प्रियवादीतिनैतद्विश्वासकारणम् ।
मधु तिष्ठति जिह्वाग्रे हृदि हालाहलं विषम् ।।
एकस्य कर्म संवीक्ष्यकरोत्यन्योऽपि गर्हितम् ।
गतानुगतिको लोकोन लोकः पारमार्थिकः॥

११. दानं भोगो नाशस्तिस्त्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य ।
यो न ददाति न भुङ्क्तेतस्य तृतीया गतिर्भवति ॥

१२. मृगमीनसज्जनानां तृणजनसन्तोषविहितवृत्तीनाम् ।
लुब्धकधीवरपिशुनाःनिष्कारणमेव वैरिणो जगति ॥

१३. इदमन्धतमः कृत्स्नंजायेत भुवनत्रयम् ।
यदि शब्दाह्वयं ज्योतिरासंसारं न दीप्यते ॥

१४. पद्माकरं दिनकरो विकचाकरोतिचन्द्रो विकासयति कैरवचक्रवालम् ।
नाभ्यर्थितो जलधरोऽपि जलं ददाति सन्तस्स्वयं परहिते विहिताभियोगाः॥

१५. विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमासदसि वाक्यपटुता युधि विक्रमः ।
यशसि चाभिरतिर्व्यसनं श्रुतौप्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥

१६. लोभश्चेदगुणेन किं पिशुनता यद्यस्ति किं पातकैः
सत्यं चेत्तपसा च किं शुचिमनो यद्यस्ति तीर्थेन किम् ।
सौजन्यं यदि किं बलेन महिमा यद्यस्ति किं मण्डनैः
सद्विद्या यदि किं धनैरपयशो यद्यस्ति किं मृत्युना ॥

१७. छिन्नोऽपि रोहति तरुःक्षीणोऽप्युपचीयते पुनश्चन्द्रः ।
इति विमृशन्तः सन्तस्तप्यन्ते न विप्लथेषु लोकेषु ॥

१८. यौवनं धनसम्पत्तिः प्रभुत्वमविवेकिता ।
एकैकमप्यनर्थाय किमु यत्र चतुष्टयम् ॥

१९. भवन्ति नम्रास्तरवः फलागमैर्नवाम्बुभिर्दूरविलम्बिनो घनाः ।
अनुद्धताः सत्पुरुषाः समृद्धिभिः स्वभाव एवैष परोपकारिणाम् ॥

चतुर्थांशः - पर्यायज्ञानम् - अमरकोशमाश्रित्य पाठ्यभागे विद्यमानानां शब्दानां पर्यायपठनम्।

ग्रन्थः -संक्षिप्तरामायणम् ।

अधिकविज्ञानार्थमवलोकनीयः ग्रन्थः -

1. वृत्तरत्नाकरः - केदारभट्टः
2. कुवलयानन्दः - अप्पय्यदीक्षितः
3. सिद्धान्तकौमुदी– भट्टोजिदीक्षितः
4. अमरकोशः – अमरसिंहः

क्रमसंख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	संस्कृतसाहित्ये सामान्यपरिचयः जायते ।	1	8	U	F
2.	संस्कृतव्याकरणे सामान्यपरिचयः जायते ।	1	3	U	F
3.	संस्कृते पदसम्पत्तिम् आर्जयति ।	1,2	1	U	F
4.	वृत्तालङ्कारयोः सामान्यज्ञानम् लभते ।	1	8	U	F
5.	सुभाषितानां पठनेन धर्मबोधे आचरणे च श्रद्धा भवति ।	6	8	U	P
6.	शब्दसम्पदं विन्दति ।	1,2	1	U	F
7.	वाक्यरचनाकौशलम् आर्जयति ।	1,2	1	A	P

UVYM 595 निबन्धसज्जीकरणम् (project work)

बि.ए.षष्ठं षाण्मास्यम्

UVYS 596 पर्यावरणविज्ञानम्

UVYS597 तिङन्तपरिचयः

UVYS 598 कृत्तद्धितप्रकरणे

UVYS 599 प्रौढमनोरमा

UVYS 600 परिभाषेन्दुशेखरः(1-30 परिभाषाः)

UVYS 601 तिङन्तपरिचयः

UVYM 595 निबन्धसज्जीकरणम्(project work)

बि.ए.षष्ठं षाण्मास्यम्

UVYS 596 पर्यावरणविज्ञानम्

विषयप्रयोजनानि

१ पर्यावरणविषयकं ज्ञानं लब्ध्वा भूसंरक्षणेपरिस्थितिपोषणे प्रवर्तते |

२ पर्यावरणसमस्यां विमृश्य पर्यावरणसमस्यापरिहारं जानाति |

३ प्रकृतिक्षोभादिना पृथिव्याम् जायमानम् अवस्थाविषयकं ज्ञानं जायते |

४ पर्यावरणसंरक्षणे पौरधर्मबोधः जायते |

५ पलास्तिकजलवायुमालिन्यविषये अवबोधः जायते |

६ प्राचीनाधुनिककालीनयोः पर्यावरनविषयके चिन्तने प्रवर्तते |

विषयविभागः

प्रथमांश: - परिसरनीतिशतकम् –श्लोक 1 तः 20 पर्यन्तम् |

द्वितीयांश: - परिसरनीतिशतकम् - श्लोक 21 तः 35पर्यन्तम्|

तृतीयांश: - परिसरनीतिशतकम्- श्लोक 36 तः 45 पर्यन्तम् |

चतुर्थांश : - परिसरनीतिशतकम् - श्लोक 46 तः 60पर्यन्तम् |

पाठयपुस्तकम्–

परिसरनीतिशतकम्–(Chinmaya Grantha Pushpam -14) MANGESH VENKATESH NADKARNI (Edited by Dr Dileep Kumar Rana) Chinmaya International Foundation Sodh Sansthan Veliyanad Ernakulam 2017

अधिकज्ञानार्थम् उपकारकाः ग्रन्थाः -

1. पुराणेषु निसर्गपरिसरवर्णनम्-कृ.त.पाण्डुरङ्गि(Proceedings of the National Seminar organised during the Sanskrit year celebration 2000)दैतवेदान्ताध्ययन संशोधप्रातिष्ठानम् बान्लोर २०००

2. Fundamentals of Ecology –S K Agarwal Ashish Publishing House New Delhi 1992
3. Environmental Awareness in the Sanskrit Literature (Proceedings of the National Seminar)- V N Jha (Editor) CASS University of Pune 1991
4. Environmental Education – A B Saxsena Regional College Education (NCERT) Bhopal 1986

क्रमसंख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	पर्यावरणविषयकं ज्ञानं लब्ध्वा भूसंरक्षणेपरिस्थितिपोषणेच प्रवर्तते		6	10	A	P
2.	पर्यावरणसमस्यां विमृश्य पर्यावरणसमस्यापरिहारं जानाति		3,6	10	AN,A	P
3.	प्रकृतिक्षोभादिना पृथिव्याम् जायमानम् अवस्थाविषयकं ज्ञानं जायते		6	10	U	F
4.	पर्यावरणसंरक्षणे पौरधर्मबोधः जायते		6	10	U	F
5.	पलास्तिकजलवायुमालिन्यविषये अवबोधः जायते		6	10	U	P
6.	प्राचीनाधुनिककालीनयोः पर्यावरनविषयके चिन्तने प्रवर्तते		6	10	A	P

UVYS 597 कृत्तद्धितप्रकरणे

विषयप्रयोजनानि

1 कृत्तद्धितप्रत्ययानां विशेषज्ञानं विन्दति |

2 कृदन्तरूपाणां ज्ञानं जायते |

3 यथायथं शब्दानां निष्पादने कुशलः भवति |

4 तद्धितपदानि सप्रमाणं विवेचयति |

5 तद्धितप्रत्ययानां परिचयः जायते |

6 कृदन्तप्रत्ययानां स्वरूपपरिचयः सिद्ध्यति।

7 कृत्तद्धितप्रत्ययानाम् अर्थं सम्यक् ज्ञात्वा प्रयोगे निपुणः भवति |

विषयविभागः

प्रथमांशः - सिद्धान्तकौमुद्यांकृत्यप्रकरणे - धातोः, वाऽसरूपोऽस्त्रियाम्, कृत्याः, कर्तरिकृत्, तयोरेवकृत्यक्तखलर्थाः, तव्यत्तव्यानीयरः, केलिमर उपसंख्यानम्(वा.), कृत्यचः, णेर्विभाषा, कृत्यल्युटोबहुलम्, अचोयत्, ईद्यति, पोरदुपधात्, शकिसहोश्च, वह्यंकरणम्, उपसर्याकाल्याप्रजने, एतिस्तुशास्वृदृजुषःक्यप्, ह्रस्वस्यपितिकृतितुक्, मृजेर्विभाषा, ऋहलोर्ण्यत्, चजोःकुघिण्ण्यतोः, भोज्यंभक्ष्ये, वचोऽशब्दसंज्ञायाम्, वदःसुपिक्यप्च, शासइदङ्हलोः, मृजेर्वृद्धिः – इति सूत्राणि।

द्वितीयांशः - सिद्धान्तकौमुद्यांपूर्वकृदन्तप्रकरणे - ण्वुल्तृचौ, नन्दिग्रहिपचादिभ्योल्युणिन्यचः, इगुपधज्ञाप्रीकिरःकः, आतश्चोपसर्गे, ददातिदधात्योर्विभाषा, कर्मण्यण्, गेहेकः, विभाषाग्रहः, आतोऽनुपसर्गेकः, मूलविभुजादिभ्यःकः, चरेष्टः, कृञोहेतुताच्छील्यानुलोम्येषु, एजेःखश्, अरुर्द्विषदजन्तस्यमुम्, प्रियवशेवदःखच्, नेड्वशिकृति, विड्वनोरनुनासिकस्यात्, क्विप्च, सुप्यजातौणिनिस्ताच्छील्ये, मनः, आत्ममानेखश्च,खित्यनव्ययस्य, करणेयजः, दृशेःक्वनिप्, राजनियुधिकृञः, सहेच, सप्तम्यांजनेर्डः, तत्पुरुषेकृतिबहुलम्, क्तक्तवतूनिष्ठा,निष्ठा,यस्यविभाषा, हलः,शुषःकः, पचोवः, क्षायोमः, निष्ठायांसेटि, दधातेर्हिः, दोदद्घोः,आनेमुक्, युवोरनाकौ- इति सूत्राणि ।

तृतीयांशः – सिद्धान्तकौमुद्यांतद्धितेषु “समर्थानांप्रथमाद्वा” इत्यारभ्य “जीवतितुवंश्येयुवा” पर्यन्तं सूत्राणि।

चतुर्थांशः– तेनरक्तंरागात्, लाक्षारोचनाट्ठक्, नक्षत्रेणयुक्तःकालः, संस्कृतंभक्षाः, दध्नष्ठक्,

तदस्मिन्अस्तीतिदेशेतन्नाम्नि, तेननिर्वृत्तम्, तस्यनिवासः, अदूरभवश्च, राष्ट्रावारपाराद्धखौ, अव्ययात् त्यप्, वृद्धाच्छः, तस्यविकारः, अवयवेचप्राण्योषधिवृक्षेभ्यः, फलेलुक्, स्वागतादीनाञ्च, तरति, चरति, तद्वहतिरथयुगप्रासङ्गम्, तेनतुल्यंक्रियाचेद्वतिः।

ग्रन्थः -सिद्धान्तकौमुदी ।

अधिकविज्ञानार्थम् अवलोकनीया ग्रन्थाः –

1 . सिद्धान्तकौमुद्या बालमनोरमा व्याख्या।

2 . सिद्धान्तकौमुद्या तत्त्वबोधिनी व्याख्या।

3 . प्रक्रियासर्वस्वम्, मेल्पुत्तूर्नारायणभट्टतिरिः।

4 . लघुसिद्धान्तकौमुदी, ' शिवाख्या ' संस्कृत - हिन्दी व्याख्याद्वयोपेता, पं. श्री गोमतीप्रसादशास्त्री मिश्रः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।

5 . प्रक्रियाभाष्यम् –जोण् कुन्नप्पल्ली, D.C Books, Kottayam, First published September 1972, Revised Edition October 1989.

6 . लघुसिद्धान्तकौमुदी - बालहितैषिणी Vol -1, संज्ञाप्रकरणम्, सन्धिप्रकरणम्, Prof. R .वासुदेवन् पोट्टि, 1999.

7 . लघुपाणिनीयम्, ए आर् राजराजवर्मा, केरलयूनिवेर्सिटि पब्लिकेषन्स् , 1962.

8 . मध्यसिद्धान्तकौमुदी, 'सुबोधिनी ' संस्कृत - हिन्दी व्याख्याद्वयोपेता, डॉ . सुरेशचन्द्र शर्मा, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।

क्रमसंख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	कृत्तद्धितप्रत्ययानांविशेषज्ञानं विन्दति		1	5	U,AN	F
2.	कृदन्तरूपाणांज्ञानं जायते		1	5	U,AN	F
3.	यथायथं शब्दानां निष्पादने कुशलः भवति		1	5	A	P

4.	तद्धितपदानि सप्रमाणं विवेचयति |	1	5	AN	P
5.	तद्धितप्रत्ययानांपरिचयः जायते |	1	5	U,AN	F
6.	कृदन्तप्रत्ययानांस्वरूपपरिचयः सिद्ध्यति।	1	5	U,AN	F
7.	कृत्तद्धितप्रत्ययानाम् अर्थं सम्यक् ज्ञात्वा प्रयोगे निपुणः भवति |	1	5	A	P

UVYM 598 महाभाष्यम् (1,2 आह्निके)

विषयप्रयोजनानि

1. व्याकरणशास्त्रस्य भूमिकां जानाति ।
2. व्याकरणस्य संबन्धचतुष्टयं जानाति ।
3. पाणिनिसूत्राणां व्यख्यानपद्धतिं जानाति ।
4. वाक्यानां व्याख्यां कर्तुं सामर्थ्यमवाप्नोति ।
5. माहेस्वरसूत्रस्थेषुवर्णेषु एकैकेषामपि प्रयोजनमधिकृत्य जानाति ।

विषयविभागः

प्रथमांशः - पस्पशाह्निकस्य पूर्वार्धम् (गौरित्यत्र कः शब्दः – रक्षोहागमलघ्वसन्देहाः प्रयोजनम् – आनुषङ्गिकप्रयोजनानि – शब्दानुशासनं कथम् कर्तव्यम्)

द्वितीयांशः- पस्पशाह्निकस्य उत्तरार्धम् (सिद्धे शब्दार्थसंबन्धे – शब्दस्य ज्ञाने धर्मः आहोस्वित् प्रयोगे – व्याकरणम् इति शब्दस्य कः पदार्थः ?- किमर्थो वर्णानामुपदेशः)

तृतीयांशः - प्रत्याहाराह्निकस्य पूर्वार्धम् (अइउण् , ऋलृक् , एओङ् , ऐऔच्)

चतुर्थांशः - प्रत्याहाराह्निकस्य उत्तरार्धम् (हयवरट्, लण् , ञमङणनम् , झभञ्)

ग्रन्थः - प्रदीपोद्योतसहितंमहाभष्यम्।

क्रमसंख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	व्याकरणशास्त्रस्य भूमिकां जानाति ।	1	2	U	F
2.	व्याकरणस्य संबन्धचतुष्टयं जानाति ।	1	3	U	F

3.	पाणिनिसूत्राणां व्यख्यानपद्धतिं जानाति ।	1	6	U	F
4.	वाक्यानां व्याख्यां कर्तुं सामर्थ्यमवाप्नोति ।	1	6	AN	F
5.	माहेस्वरसूत्रस्थेषुवर्णेषु एकैकेषामपि प्रयोजनमधिकृत्य जानाति ।	1	3	U	F

UVYS 599 प्रौढमनोरमा

विषयप्रयोजनानि

1. व्याकरणशास्त्रस्य व्याख्याग्रन्थानां परिचयः सिद्ध्यति।
2. प्रक्रियापद्धतौ भट्टोजिदीक्षितस्य प्राधान्यं जानाति।
3. भट्टोजिदीक्षितस्य व्याख्याशैलीम् अवगच्छति।
4. संज्ञाप्रकरणस्थोपरिवादान् जानाति।
5. परिभाषाप्रकरणस्थोपरिवादान् जानाति।

विषयविभागः

प्रथमांशः- प्रौढमोरमा संज्ञाप्रकरणम् । संज्ञाप्रकरणस्य आरम्भात् उपदेशशब्दविचारपर्यन्तम्।

द्वितीयांशः - प्रौढमनोरमा संज्ञाप्रकरणम् । उपदेशेऽजनुनासिक इत् इति सूत्रादारभ्य ञमङणनानां नासिका च इति यावत्।

तृतीयांशः - प्रौढमनोरमा संज्ञाप्रकरणम् । पूर्वत्रासिद्धम् इति सूत्रादारभ्य आन्तम्।

चतुर्थोंशः - प्रौढमनोरमा परिभाषाप्रकरणम् ।

अधिकविज्ञानार्थम्अवलोकनीयाः ग्रन्थाः -

1. प्रौढमनोरमा शब्दरत्नव्याख्या सहिता
2. सिद्धान्तकौमुद्याः बालमनोरमा व्याख्या
3. सिद्धान्तकौमुद्याः तत्वबोधिनी व्याख्या

क्रमसंख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	व्याकरणशास्त्रस्य व्याख्याग्रन्थानां परिचयः सिद्ध्यति।	1	4,6	U	F

2.	प्रक्रियापद्धतौ भट्टोजिदीक्षितस्य प्राधान्यं जानाति।	1	4	U	F
3.	भट्टोजिदीक्षितस्य व्याख्याशैलीम् अवगच्छति।	1	6	AN	F
4.	संज्ञाप्रकरणस्थोपरिवादान् जानाति ।	1	6	U,AN	F
5.	परिभाषाप्रकरणस्थोपरिवादान् जानाति ।	1	6	U,AN	F

UVYS 600 परिभाषेन्दुशेखरः(1-20 परिभाषाः)

विषयप्रयोजनानि

1. पाणिन्युक्तपरिभाषाः तद्व्यतिरिक्तपरिभाषाश्च विविच्य जानाति।
2. नागेशोक्तदिशापरिभाषाभेदान् सोदाहरणं विवेचयति।
3. संस्कृतव्याकरणे परिभाषाणां प्रवृत्तिम् अवगच्छति।
4. प्रथमविंशतिपरिभाषाणां व्याख्याने सामर्थ्यमवाप्नोति।
5. नागेशभट्टस्यव्याख्यानशैलींपरिचिनोति।

विषयविभागः

प्रथमांशः – १- परिभाषेन्दुशेखरः (परिभाषाः १-५)
द्वितीयांशः – २- परिभाषेन्दुशेखरः (परिभाषाः ६-१०)
तृतीयांशः – ३- परिभाषेन्दुशेखरः (परिभाषाः ११-१५)
चतुर्थांशः – ४- परिभाषेन्दुशेखरः (परिभाषाः १६-२०)

पाठ्यपुस्तकम् – परिभाषेन्दुशेखरः।

1.BelvalkarS.K.Systems of Sanskrit Grammar.Pune.1915.

2.MisraGopalabandhu.Studies in Paribhashas of Nagesha. Chaukhambha Orientalia. Varanasi.2006.

3.Nagesabhatta. Paribhashendusekhara.Ed. &tr.Keilhorn,F.Parimal Publications.Delhi.1985.

4.Nagesabhatta. Paribhashendusekhara.withBhuti commentaryof Tatyasastri.Rajarajesvaripresspustakalay.Kashi.

5.Nagesabhatta. Paribhashendusekhara.withBhairavi commentary of BhairavaMisra.Chaukhamba Sanskrit Sansthan.Varanasi.1978.

6.Nagesabhatta. Paribhashendusekhara.withDurga commentary of HarshanathaMishra.Rashtiya Sanskrit Sansthan.3rd edition.2010.

7.Nagesabhatta. Paribhashendusekhara.withGada commentary of Vaidyanatha. Anandashram Mudralay.Pune.1978.

8.Nagesabhatta. Paribhashendusekhara.withsarvamangala commentary of Sampurnanand Sanskrit University. Varanasi. 1987.

9.Nagesabhatta. Paribhashendusekhara.withTattvadarsha of K.V.Abhyankar.Bhandarkar Oriental Research Institute.Pune.1962.

10. Subrahmaniam P.S.Secondary Paribhashas of Paninian Grammar.Ed. SannidhanamSudarsanaSarma.Rashtriya Sanskrit Vidyapeetha (Deemed University) Tirupati. 2005.

क्रमसंख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र.	धा.श.स्तरः	ज्ञा.ग.वि
1.	पाणिन्युक्तपरिभाषाः तद्व्यतिरिक्तपरिभाषाश्च विविच्य जानाति।	1	3,6	AN	F
2.	नागेशोक्तदिशापरिभाषाभेदान् सोदाहरणं विवेचयति।	1	3,6	AN	F
3.	संस्कृतव्याकरणेपरिभाषाणांप्रवृत्तिम्अवगच्छति।	1	3,6	AN	F
4.	प्रथमत्रिंशत् परिभाषाणां व्याख्यानेसामर्थ्यम् अवाप्नोति।	1	3,6	AN	F

5.	नागेशभट्टस्यव्याख्यानशैलींपरिचिनोत।	1	6	E	C

UVYS 601 तिङन्तपरिचयः

विषयप्रयोजनानि

1. धातून् तिङन्तानां प्रक्रियांच अवगच्छति
2. धातुं प्रत्ययं तयोः संबन्धं च जानाति
3. विविधानां धातूनां प्रत्ययानां च बोधः जायते
4. तिङन्तरूपाणां निष्पादने कुशलः भवति
5. तिङन्तरूपाणां निर्धारणे कुशलः भवति

विषयविभागः

प्रथमांशः - भू धातोः एध् धातोश्च दशसु लकारेषु प्रक्रिया

द्वितीयांशः - अदादिजुहोत्यादिदिवादिगणेषु संख्यया निर्दिष्टानां सूत्राणां पठनम्
अदादिप्रकरणम् – सू २४२३ तः २४४२ पर्यन्तम् (अदिप्रभृतिभ्यः शपः – शीङो रुट्)।जुहोत्यादिप्रकरणम् - सू २४८९ तः २४९२ पर्यन्तम् (जुहोत्यादिभ्यः श्लुः –भियोऽन्यतरस्याम्)सू २४९६ तः - २५०० पर्यन्तम् (भृञामित् –लोपो यि)। दिवादिप्रकरणम् - सू २५०५ तः २५०७ पर्यन्तम् (दिवादिभ्यः श्यन् –दीङो युडचिक्ङिति)
सू २५११ तः - २५१९ पर्यन्तम् (ज्ञाजनोर्जा –शमामष्टानां दीर्घः श्यनि)

तृतीयांश : - स्वादितुदादिरुधादिगणेषु संख्यया निर्दिष्टानां सूत्राणां पठनम् |
स्वादिप्रकरणम् - सू २५२३ तः २५२६ पर्यन्तम् (स्वादिभ्यः श्नु – ऋतश्च संयोगादेः) तुदादिप्रकरणम् – सम्पूर्णम् |रुधादिप्रकरणम् - सम्पूर्णम् |

चतुर्थांशः - तनादिक्र्यादिचुरादिगणेषु संख्यया निर्दिष्टानां सूत्राणां पठनम् |
तनादिप्रकरणम् - सम्पूर्णम् | क्र्यादिप्रकरणम् - सू २५५४ तः २५६२ पर्यन्तम् (क्र्यादिभ्यः श्ना – ग्रहो लिटि दीर्घः) । चुरादिप्रकरणम् - सम्पूर्णम् |

पाठपुस्तकम् –वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी - भ्वादिचुराद्यन्तप्रकरणानि |

अधिकविज्ञानार्थम् अवलोकनीयः ग्रन्थः: – धातुरत्नाकरः – मुनिश्रीलावण्यविजयसूरिः
परिमल् पब्लिकेषन्स् शक्तिनगर् दिल्ली |

क्रमसं ख्या	प्रयोजनानि	प्रक्र.प्र	प्रक्र.वि.प्र .	धा.श.स्त र:	ज्ञा.ग.वि
1.	धातूनां तिङन्तानां चप्रक्रियाम्अवगच्छति	1	5	U	F
2.	धातुं प्रत्ययं तयोः संबन्धं च जानाति	1	5	U,AN	F
3.	विविधानां धातूनां प्रत्ययानां च बोधः जायते	1	5	U	F
4.	तिङन्तरूपाणां निष्पादने कुशलः भवति	1	5	A	P
5.	तिङन्तरूपाणां निर्धारणे कुशलः भवति	1	5	AN	F

....

Dr. YAMUNA K.
Professor & Head
Department of Vyakarana
Sree Sankaracharya University of Sanskrit
Kalady, Ernakulam Dist., Kerala - 683 574